

OSMANLI'NIN FAİZSİZ KREDİ VE SOSYAL SİGORTA KAYNAĞI

PARA VAKIFLARI

Ekrem Buğra Ekinci

Prof. Dr.,
Marmara
Üniversitesi
Hukuk
Fakültesi
Öğretim Üyesi

Kuşlara yem dağıtmak, duvar yazılarını silmek ya da sıcakta halka soğuk su dağıtmak... Bir vakıf medeniyeti olan Osmanlılarda hizmet veren enteresan vakıflardan sadece birkaçı. Halkın kredi ihtiyacını karşılayan, sosyal sigorta fonksiyonu gören, ayrıca tefecilerin halkı sömürmesine mâni olan para vakıfları da onlardan biriydi. İstanbul şer'iyye sicillerine göre 5 bine yakın para vakfı olduğunu biliyor muydunuz? Peki ya bunun Osmanlı tarihindeki en hararetli fikrî münakaşalardan birine yol açtığını?

Osmanlı cemiyetinde maarıftan sıhhiyeye kadar hemen bütün amme hizmetleri vakıflar vasıtasıyla yürütülürdü. Zira şer'i hukukta devletin ekonomik ve sosyal hayata müdahale etmemesi esastır. Osmanlı tarihinde, hastalara ilaç tedarik etmekten kuşlara yem dağıtmaya, duvar yazılarını silmekten yaz günlerinde halka soğuk su dağıtmaya kadar çok enteresan sahalarda hizmet veren vakıflar mevcuttur. Para vakıfları da onlardan biridir.

İnsanların ihtiyaçları sınırsızdır ve bunları karşılamak için her zaman nakit bulunamaz. İşte bu yüzden ihtiyacı olana borç vermek, hukuken meşru ve dinen de sevaplı bir iş olarak görül-müştür. Ancak bir yandan cemiyetteki para darlığı, öte yandan verilen paranın çoğu kez geri dönmeyip borç verenin mağduriyete uğraması bu tür akitlerin tatbikatını zorlaştırır. Hayli riskli bir muamele hâline geldiği için insanlardan borç vermelerini istemek imkânsız olur. Ayrıca İslam hukukundaki ribâ (faiz) yasağı sebebiyle kredi bulmak pek de kolay değildir. Peki, bu hâlde darda kalan insanlar ne yapabilir?

İslam hukukunun parlak ve şümulü bir şekilde cereyan ettiği Osmanlı cemiyetinde bu meseleye çareler aranmış ve bulunmuştur da: Para vakıfları (vakfu'n-nukûd). Nukûd, nakdin çokluk hâlidir ki, altın ve gümüş para demektir. İslam hukukunda da esas alınan bu ikisidir. Bunun dışında ufak tefek şeyleri almak için başka metallere de para basılmasına cevaz vardır; ama vadeli akitlerde onlara değil, altın ve gümüşe itibar edilir. Gelelim bu vakıfların nasıl kurulduğuna ve çalıştığına. Para vakfında muayyen bir meblağ vakfedilir. Bu meblağ çeşitli usullerle tenmiye edilir, yani nemalandırılarak işletilir. Böylece

vakfın sermayesi ile fertlerin kredi ihtiyacı karşılanırken, vakfın geliri de bir hayır cihetine sarf edilmiş olur.

Şer'iyye mahkemesi sicillerinden öğrendiğimiz kadarıyla para vakıflarının bilinen en eskisi 1423 tarihine aittir. Edirne'de Yağcı Hacı Muslihüddin 10 bin akçe vakfedip gelirinin, Kilise Camii'nde her gün Kur'an-ı Kerim okuyan üç kişinin her birine 1'er akçe verilmesini şart koşmuştu. Sultan Fatih'in kurduğu bir para vakfı da yeniçerilerin et ihtiyacının karşılanması cihetinde hizmet veriyordu. Kanuni Sultan Süleyman zamanında bu vakıf daha da büyütüldü.

Osmanlı buluşu olduğu anlaşılan para vakıfları 16. asırda Sofyalı Bâli Efen-di'nin risalesinden öğrenildiğine göre, öteden beri Rumeli'de hayrat eserlerinin gelir kaynağı olarak tatbik edilmekteydi. Demek ki daha o zaman buna cevaz verilmişti. Nitekim Şeyhülislâm İbn Kemal, nam-ı diğer Kemalpaşazade'nin (ö. 1534) para vakıflarının cevazı ve faydası üzerine bir risalesi olduğuna göre bu mevzu daha eskiye gitmek-

Misalinizi sadece Osmanlı cemiyetinde gördüğümüz para vakıfları, sadece kredi kaynağı değildi. Bunun yanında sosyal bir sigorta vazifesi de görmektey-

Derin
Tarih
Aralık
2020

tedir. Bu devirde para vakıfları o kadar yayılmıştı ki, çoğu vakıfta müderris ve imam maaşları buradan karşılanıyordu. Sultan II. Bayezid (1481-1512) İstanbul'da yaptırdığı medresenin vakfiyesine, şeyhülislâmın haftada bir gün ders vermesi mukabilinde para vakfından ücret alması şartını koydurtmuştu.

Şeyhülislâm Sa'di Efendi de (ö. 1539) bizzat para vakfı kurmuş; kârının her gün anne ve babasının kabri başında birer cüz okuyan iki dârülkurrâ (hafızlık mektebi) talebesine verilmesini şart koşmuştu. Para vakıfları halkın kredi ihtiyacının karşılanması yanında, ulemanın maddî olarak desteklenmesi fonksiyonunu da icra ediyordu. Aynı zamanda bu vakıflar hükümet kontrolünde cereyan eden bir para pazarı hüviyetindeydi. Hem beklenmedik afetlerin hâsıl ettiği zararın telafisi veya ani vergilerin karşılanması için kurulan avarız vakıfları; hem de yeniçeri, esnaf ve harem ağalarının kredi ve tekaüt maaşı için kurduğu orta

sandıkları birer para vakfıdır. Böylece bu müesseseler sadece bir kredi kaynağı değil, aynı zamanda bir sosyal sigorta fonksiyonunu da görmüştür. Ayrıca tefecilerin halkı sömürmesine mâni olan meşru bir alternatif teşkil etmiştir.

Mezhepler ne diyor?

Para vakfı hakkında bilinen en eski mütalaa Tâbiîn devri ulemasından İmam Zühri'ye (ö. 742) aittir. *Muvatta'* da ve *Buhari'* de, kendisinin para vakfına cevaz verdiği dair nakiller vardır. Şâfiî ve Hanbelî mezhebinde vakfın ebedi olması şarttır. Ancak tüketilmeden devamlı surette istifade edilebilecek silah, hayvan, kitap, ev eşyası gibi menkuller de vakfın mevzuu olabilir. Mâlikî mezhebinde ise vakf müddetli de kurulabilir. Dolayısıyla aslı tüketilmeden kullanılan veya tüketilerek kullanılan her çeşit menkul mal vakfın mevzuu olabilir. Binaenaleyh para vakfı da caizdir.

Hanefî mezhebinde vakfın sıhhati için ebedi olması şartı vardır. Bu yüzden muayyen bir müddet için vakıf kurulamaz. Bu şart da gayri menkuller için mevzu bahis olur, menkuller için olmaz. Ancak bunun bazı istisnaları vardır:

1. Hakkında nass (âyet ve hadis) bulunan silah, at gibi menkuller vakfedilebilir,
2. Vakfedilen gayri menkule bağlı ağaç, bina, ziraat aletleri, çiftlik hayvanları gibi menkuller vakfedilebilir,
3. Vakfedilmesinde teamül bulunan menkullerin vakfı da caiz görülmüştür. Sair menkullerin, harbe mahsus olmayan hayvanların, bitkilerin, mefruşatın, ziynetlerin, cenaze levazımatı, kazan, tencere, balta gibi eşyanın vakfı örfe tâbidir.

İlk iki maddede bütün Hanefî imamları müttefik iken, sonuncusu İmam Muhammed ve İmam Züfer'e göredir.

Şu halde İmam Ebu Hanife ve İmam Ebu Yusuf'a göre para vakfı caiz değil-

Para Vakıfları Nasıl İşletiliyordu?

İbn Kemal risâlesinde, vakıf paranın nasıl işletileceğine dair Hanefî fakihî Kâdîhan'a atıf yaparak karz-ı hasen (borç verme), müdârebe ve bidâa usullerini zikreder. Bidâa, kârın tamamının sermaye sahibine ait olduğu, müdârebe ise kârın anlaşmaya göre taksim edildiği emek-sermaye şirketleridir. Bey' bi'l-istiğâl de bir yatırım yoludur. Kredi ihtiyacı olan, para vakfına bir gayri menkulünü kendisine kiralamak şartıyla satar. Bu bedeli ödedikten sonra, mülkünü geri alır. Ama para vakıflarında en çok görülen nemalandırma yolu, muamele-i şer'iyyedir. Ödünç verirken şart edilmediği halde, borçlunun, evvelden yüksek fiyatla, alacaklıdan mal satın alması caizdir. Mesela 1000 lira değerindeki kumaşı, 1500 liraya satın alsa, ayrıldıktan sonra, tekrar gelip 4000 lira da ödünç alsa, caiz olur. Satana 5500 lira borçlanmış olur. Para kıtlığı olup, faizsiz kredi bulunamayan zamanlarda müracaat edilen bu satışa muamele satışı denir. Bu çeşit satışlarda, muamele ile satılacak malın fiyatı, borç miktarının devlet tarafından tespit edilen yüzdesinden fazla olamaz. Faiz (fazlalık) denilen, ama şer'î ribadan ve bugünkü faizden farklı olan bu miktarın sınırı, paranın değerine göre, Kanuni Sultan Süleyman zamanında %10; Sultan Abdülmecid zamanında %15; 1887 tarihli Murâbaha Nizamnamesi ile %9 olarak tespit edilmiştir. Gerek para vakıfları, gerekse bunların nemalandırma (işletilme/çoğaltılma) usulleri şer'î hukuka aykırı bir tatbikatın, örfî hukuk temelinde bir meşrulaştırma teşebbüsü olarak görülemez. Olsa olsa zamanın değişmesi ile hükümlerin değişmesi kaidesi çerçevesinde, örf ve ihtiyaçlara göre şer'î hukuk tatbikatının genişletilmesinden ibarettir.

Hem pratik düşünen, hem de muhafazakâr çizgiden ayrılmayan Osmanlı uleması örf, zaruret ve maslahat icap ettirdiğinde -fıkhın sınırları içinde kalarak- yeni şartlara uymakta ve yeni ihtiyaçlara cevap bulmakta pek mahirdir. Bunu yaparken evvela mezhebin zayıf görüşlerini ele alır; aradığı delili burada bulamadığı zaman diğer mezheplerin görüşlerinden istifade etmekte beis görmez. Para vakıfları da buna tipik bir misaldir. Bununla beraber ulema, tek içtihadı bağılı kalıp hüküm verdiğinde içtihat kapısını kapatmakla ve hukuku donuklaştırmakla; buna mukabil yeni içtimai ihtiyaçlara cevap vermek için fıkhın sınırları içinde yeni hal tarzlarına yöneldiğinde düzenbazlıkla, hükümetin her talebini meşrulaştırmak için hukuku zorlamakla itham edilir. Bu da işin başka cilvesidir.

dir. Çünkü ancak gayri menkuller ve vakfedilmesi hakkında nass bulunan menkuller vakfedilebilir. Buna mukabil Hanefî mezhebinde para vakıfları için iki ayrı cevaz görüşü vardır. Mezhebin üçüncü direği İmam Muhammed Şeybânî'ye (ö. 805) göre, vakfedilmesi insanlar arasında örf olmuş menkuller de vakfa mevzu olabilir. İmam Muhammed'in bu içtihadına para vakfının da dahil edilmesi mümkündür. Zira bu da örf hâlini almıştır. İmam Züfer'in (ö. 775) para vakfına açıkça cevaz verdiği, talebesi Ensari'nin kendisinden yaptığı rivayetten anlaşılmaktadır. Dolayısıyla hem İmam Muhammed'e, hem de İmam Züfer'e göre para vakfı caizdir.

Hanefî âlimlerinden Molla Hüsrev'in (ö. 1480) Osmanlı medreselerinde okutulan ve mahkemelerde de kanun olarak tatbik edilen *Dürer* isimli kitabında, para vakfının İmam Ebu Hanife'nin talebesi İmam Züfer tarafından caiz görüldüğünü yazılıdır. Molla Hüsrev, şeyhülislâmlığı zamanında da nice para vakfının tescilini yapmıştır. Molla Hüsrev'in talebesi Ahi Çelebi (ö. 1500), *Zahîretü'l-Ukbâ* kitabında para vakfını detaylı olarak tetkik etmiş ve hakkındaki ihtilafları yazarak cevazını örf'e dayandırmıştır. Bundan sonraki bütün Hanefî kitaplarında para vakfından ve İmam Züfer'in buna cevazından bahsedilir. Son devir Hanefî ulemasından İbn Abidin (ö. 1836), İmam Muhammed'in menkul vakfında örf'e bakılması istikametindeki fetvasını esas alarak Diyar-ı Rum'da para vakfının cevazını dile getirir. Enteresandır ki, mezhepte zayıf görüldüğü için olsa gerek, İmam Züfer'in görüşünden bahsedilmemiştir.

Doğrudan para vakfına dair yazılmış bilinen en eski müstakil kaynak, Sa'dî Çelebi'den evvelki şeyhülislâm İbn Kemal'in *er-Risâle fi Cevâzi Vakfî'd-Derâhim ve'd-Denânir* isimli Arapça eseridir. İbn Kemal para vakfı hakkındaki ihtilafların zamanın değişmesiyle alakalı olduğunu yazmış ve İmam Züfer'in cevaz içtihadını desteklemiştir. Diğer âlimlerin de yaşasalar böyle fetva verecek olduklarını kaydeder. Para vakıflarının örf hâline geldiğini, yangınlar sebebiyle nice vakıf gayrimenkullerin zarar görüp harap olduğunu fakat para vakıflarında böyle bir tehlike bulunmadığını beyan eder.

İbn Kemal'in bu risalesi, kendisinden sonra bu mevzuda yazılan eserlerin öncüsü ve mehzadır.

Bahsi geçen kaynaklara bakıldığında Osmanlı tatbikatında para vakfının cevazında İmam Züfer'den ziyade İmam Muhammed'e atıf yapıldığı görülür. Bunun iki sebebi vardır. Birincisi İmam Muhammed, Hanefî mezhebinin üç rüknünden biridir. Kavilleri de mezhebin aslı görüşlerindedir. İmam Züfer ise böyle değildir. Onun kavilleri bu sıhhatte nakledilmediği için ancak ihtiyaç oldukça bunlarla fetva verilebilir. İkinci bir sebep ise İmam Züfer'in, hocası İmam Ebu Hanife gibi, mahkemece tescil edilmedikçe vakfın lâzım (bağlayıcı) olmadığına kail oluşudur. Dolayısıyla vakfeden, dilediği zaman vakfından rücu edebilir. İmam Muhammed ise mütevellisine teslim edildikten sonra vakıftan dönülemeyeceği içtihadındadır. Şu halde İmam Züfer'in kavli, bu cihetten riskten uzak değildir. Mamafih her ikisi de mezhep içi içtihatlar olduğu için beraber kabulüne usul-i fıkıh (hukuk metodolojisi) cihetiyle bir mani yoktur. Nitekim bu tarz birleştirmenin benzerlerine hukuk tarihinde çok rastlanır. Mesela kendi şahsı için vakıf kurmak İmam Ebu Yusuf'a göre, menkul vakfı ise İmam Muhammed'e göre caizdir. İki görüş birleştirilerek menkul malın kendine vakfı caiz görülmüştür (Dürü'l-Muhtar).

Ebussuud Efendi'yi tasvir eden bir minyatür.

Çivizade para vakıflarını neden yasaklattı?

Kanuni Sultan Süleyman devrinde Çivizade Muhyiddin Efendi (ö. 1547) ile Ebussuud Efendi (ö. 1574) arasında para vakıfları hakkında münakaşaya varan bir ihtilaf yaşanmıştır. Sert ve muhafazakâr bir zat olan Çivizade, 1538'de Sa'di Çelebi'nin yerine şeyhülislâm olmuş; üç sene sonra rivayete göre tasavvufa meyyal ve evliya'yı seven padişahın huzurunda, Muhyiddin Arabi ve Mevlana hakkındaki edebe mugayir görülen sözleri hoş görülmeyerek azledilmiştir. Tarihte azledilen ilk şeyhülislâmdır. Çivizade'den sonra Hâmidî Abdülkadir Çelebi, sonra Fenarizade Muhyiddin Efendi, nihayet Ebussuud Efendi şeyhülislâm olmuştur. Ebussuud Efendi 1545'te şeyhülislâm olduktan sonra Çivizade, Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir.

İmam Züfer'in para vakıflarına cevaz veren görüşünün kâfi sıhhatte olmadığını düşünen Çivizade, hükümetin, maslahat sebebiyle mubahları men edebileceği kaidesine dayanarak para vakıflarını yasaklamıştır. Osmanlı siyasi hiyerarşisinde en üst makamlardan birisi olan Divan-ı Hümayun'un azası olduğu için kazaskerin icrada doğrudan tesiri vardı. Nitekim kazaskerlik, şeyhülislamlık gibi istişari değil, hukuki nüfuzu olan bir makamı. Şeyhülislâm da henüz kazaskerlerin âmiri değildi. Çivizade'nin para vakıflarını yasaklaması hayli gürültü koparmış, bir kısım ulemanın tepkisini çekmiştir. Ebussuud Efendi *Risâle fi Vakfı'l-Menkûl* isminde küçük bir Arapça eser kaleme alarak hocası İbn Kemal'in sözlerini daha tafsilatlı bir şekilde izah etmiştir. Ayrıca *Tescilü'l-Vakf* adlı eserinde para vakfından da bahsetmiştir. Buna göre vakfedilmesi örf olmuş menkullerin vakfını caiz gören İmam Muhammed, para vakfının cevazında aslında kâfi birer delildir. Menkul sözünün nakit paraya da şamil olduğunda şüphe yoktur.

Ayrıca vakfı teâmül hâline gelen menkuller, kullanılmakla istifade edilen ve kendisi bâki kalan menkullerdir denirse, tüketilerek istifade edilen mallarda da misli (dengi) yerine geçmektedir. Yani her ne kadar para vakıflarında, vakfın aslı olan para kredi mevzuu olup

16. asırda sayıları artan para vakıfları medrese, imaret ve diğer hayır müesseselerini de finanse ediyordu.

tüketiliyor ve ortadan kalkıyorsa da, ödendiği zaman bu para öncekinin yerini tutmaktaydı. Çünkü paradan ancak onu kullanarak istifade edilir. Buğday vakfı da böyledir.

Çivizade, İbn Kemal ve Ebussuud Efendi'nin risalelerine tenkit mahiyetinde Türkçe bir risale kaleme almış; iddiasını, paranın diğer menkuller gibi görülemeyeceği; İmam Züfer'in cevaz kavlinin ise mezhebin zayıf kavli olduğu için fetvaya esas alınmayacağı iddiasına dayandırmıştır. Buna mukabil bir Halveti şeyhi olan Sofyalı Bâli Efendi (ö.

1553) zamanın padişahı Kanuni Sultan Süleyman'a, Çivizade'ye ve onun önde gelen talebesi Şah Çelebi'ye birer mektup yazarak para vakıflarını müdafaa etmiştir. Tahsilini İstanbul'da yapmış olan Bâli Efendi, asırlardır devam eden para vakfı tatbikatına zamanın ihtiyaçları çerçevesinde ulemanın fetva verdiğini, zamanın padişahının da bunu kabul ettiğini, ulemanın bir hata üzerinde üç asır ittifak etmesinin mümkün olmadığını anlatmıştır.

Böyle bir muhalefetle karşılaşan Çivizade, kendisinden sonra şeyhülislamlık

yapan Fenarizade Muhyiddin Çelebi'den fetva sordu. O günlerde ihtiyarlık sebebiyle tekaüde ayrılmış bulunan Fenarizade, "Para vakıfları sayesinde nice medreseler, mescidler, mektepler, imaretler kuruldu. Eğer buna izin verilmezse, hepsi harap olur. Burada çalışanlar da mali sıkıntıya düşer. Kâfirler bile sizi kınar. Vazife zamanınızda böyle bir fesat çıkması münasip düşer mi? Şimdiye kadar gelen ulema para vakıflarına cevaz verdi. On bin civarında vakfiye yazıldı. Bunlar bilmedi de, Çivizade mi bildi?" diyerek Çivizade'yi ikaz etti. Ama o doğru bildiğinden yine de vazgeçmedi.

Çivizade'nin ölümü beklenildi

Şeyhülislâm olduğu halde Ebussuud Efendi, Çivizade'nin bu icraatını ilmî bir eserle tenkitten öte bir şey yapmadığı gibi, kimse de Ebussuud ve Bâli Efendi'lere "Siz nasıl olur da, kanunen getirilmiş bir yasağı tenkit edersiniz?" dememiş; aykırı düşünenler ve söyleyenler takibata uğramak şöyle dursun, gözden bile düşmemiştir. Bu, Osmanlı sosyal ve politik hayatındaki fikir hürriyeti ve müsamahanın derecesine güzel bir misaldir. Nihayet 1547'de Çivizade ölünce Ebussuud Efendi, aralarında Rumeli ve Anadolu kazaskerlerinin de bulunduğu zamanın ileri gelen uleması ile mevzu müzakere edip, hepsinin muvafakatını aldıktan sonra, para vakıflarının serbest bırakılması hususundaki fetvasını

OSMANLI HUKUKU HANEFÎ MEZHEBİNİN SAHİH KAVİLLERİNDEN TEŞEKKÜL EDER. ANCAK İHTİYAÇ OLDUKÇA MEZHEBİN DİĞER GÖRÜŞLERİ, HATTA BAŞKA MEZHEBİN KAVİLLERİ DE KANUN ŞEKLİNDE TATBİKATA SOKULABİLİR.

padişaha arz etti. Çivizade hayatta iken böyle bir teşebbüse girişilmemesi, kendisinden korkulduğundan değil, bir zarafetin eseri olsa gerektir.

Fetva, Osmanlı hukuk an'anesi mucibince fermana iktiran edilerek (bağlanarak), 1548 senesi Mayıs ayında kanun şeklinde ilan edildi. Her ne kadar zayıf kavle dayansa da birtakım hizmetlerin icrasında para vakıflarının oynadığı mühim rol sebebiyle cevazının ihtiyar edildiği fermana açıkça beyan olundu. Osmanlı hukuku Hanefî mezhebinin sahih kavillerinden teşekkül eder. Ancak görüldüğü üzere ihtiyac oldukça mezhebin diğer görüşleri, hatta başka mezhebin kavilleri de şeyhülislâmın arzı ve padişahın iradesiyle kanun şeklinde tatbikata sokulabilir.

Bu sefer de büyük şehirlerin ihtiyaçlarından uzakta, ücra bir Ege kasabasında yaşayan İmam Birgivi (ö. 1573) para vakıflarına karşı çıkarak, *el-Ecvibetü'l-Hâsime li-Uruki's-Şibheti'l-Kâsime* ve ardından bunu genişleterek *es-Seyfü's-Sârîm fi Ademi Cevâzi Vakfi'd-Derâhim ve Denânir* adında sert birer risale yazdı. Ebussuud Efendi'nin risalesine reddiye mahiyetindeki bu eserler hem para vakıflarının sıhhati, hem de bu paraların işletilme usullerini tenkidi bir nazarla ele almaktadır. Ona göre İmam Muhammed'in bahsettiği örf, normal bir örf değil, sahabenin örfüne dayalı icma'dır demektir. Para vakıfları ise faize kapı açmaktadır. Mamafih Birgivi'nin risalesi, mevcut tatbikata tesir etmedi ve para vakıfları Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar varlığını sürdürdü. İstanbul şer'iyye sicillerinde 5 bine yakın para vakfı kaydı bulunmaktadır.

Para vakıflarının çoğu, borçların geri dönmemesi yahut galâ (enflasyon) sebebiyle zaman içinde eridi. Meşrutiyet devrinde İstanbul'daki para vakıflarının yekünü 60-70 bin altın lira tutuyordu. İttihatçılar devrinde Evkaf Nâzırı Ürgüplü Hayri Efendi'nin teklifiyle bu paralara el konuldu ve 1914'te kurulan Evkaf Bankası'na sermaye yapıldı; ancak harp sebebiyle banka faaliyet gösteremedi. Cumhuriyet devrinde 190 bin lirayı bulan bu para Vakıflar Umum Müdürlüğü'ne devredildi ve 1954'de kurulan Vakıfbank'ın sermayesinin bir kısmı bununla karşılandı.

Bir vakıf medeniyeti olan Osmanlı'da hayvanlara hizmet veren birçok vakıf vardı. Kuşlara yem ya da kedi ve köpekler için çığır veren vakıflar bunun en meşhur örneklerindedir.

